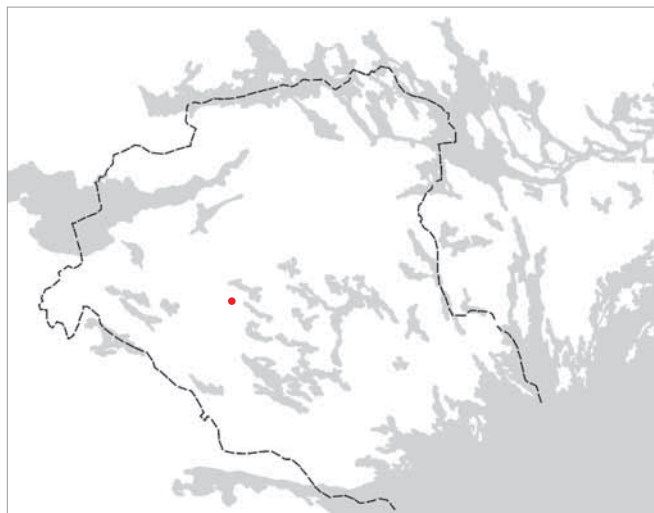


Särskild utredning

## Stav

Stav 1:6, Floda socken, Katrineholms kommun,  
Södermanlands län

*Patrik Gustafsson*





Särskild utredning

# Stav

Stav 1:6, Floda socken, Katrineholms kommun,  
Södermanlands län

*Patrik Gustafsson*

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2002:21

© 2002 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:  
Landstinget Sörmland  
Kultur & utbildning Sörmland  
SÖRMLANDS MUSEUM  
Box 314, S-611 26 Nyköping  
arkiv.bibliotek@kuf.dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg och Patrik Gustafsson.  
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.  
Kart- och ritmaterial: Patrik Gustafsson  
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge  
markerat med röd punkt.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350

Nyköping 2002

ISSN 1402-9650

# Innehåll

## Utgångspunkt 4

## Syfte och metod 4

Syfte  
Metod

## Landskap 4

Natur  
Kultur

## Resultat 4

Ettapp 1  
Ettapp 2  
Fynd  
Diskussion

## Hänvisningar 8

Källor  
Litteratur

## Administrativa uppgifter 8

## Bilagor 9

1. Översiktsplan.
2. Fyndtabell.
3. Ruttabel.
4. Detalplan.

# Utgångspunkt

En särskild utredning inför en planerad bergtäkt samt tillhörande arbetsväg öster om gården Stav, Stav 1:6, Floda socken, Katrineholms kommun i Södermanlands län har utförts av Sörmlands museum under tiden 010215, 010220 och 010507-010508 (se figur 1).

Uppdragsgivare var Glysa Grus AB och beslut i ärendet var fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 11§ i lagen om kulturminnen (KML). Ansvarig för utredningen var antikvarie Patrik Gustafsson som också författat denna rapport. Vid fältarbetet deltog även antikvarie Lars Norberg.

Den särskilda utredningen var uppdelad i två etapper. Efter etapp 1 träffades länsstyrelsen i Södermanlands län, Glysa Grus AB och Sörmlands museum, varvid berörda parter informerades om resultatet från etapp 1 samt om vidare ärendegång (2001-02-27).

## Syfte och metod

### Syfte

Syftet med den särskilda utredningen var att fastställa om fornlämning kommer att beröras av det planerade arbetsföretaget. Utredningens resultat ska användas som ett underlag för Länsstyrelsen och uppdragsgivaren inför en fortsatt hantering av ärendet.

Inför fältinventeringen kunde det konstateras att det, förutom gravar och lämningar med koppling till bergsbruk, skulle kunna påträffas lämningar från stenålder.

Av länsstyrelsen i Södermanlands län har Sörmlands museum erhållit uppgifter om anmälan om nyupptäckta fornlämningar (Länsstyrelsens dnr 220-8170-1999). Det aktuella området hade tidigare inventerats av lokala amatörforskare. De har markerat ut fem olika objekt, alla bedömda som stensättningar inom den planerade ytan för bergtäkten. Tre av dessa anläggningar skulle ligga i den norra delen av utredningsområdet, en i mitten samt två i den södra delen. Dessa anmälda fornlämningar skulle besiktigas vid etapp 1.

### Metod

Innan fältarbetet inleddes, utfördes en genomgång av fornminnesregistret (FMR) med tillhörande kartmaterial. Även topografiska kartan och jordarts-kartan (SGU) studerades angående höjdkurvor och

jordarternas sammansättning. Genomgången av kart- och arkivmaterialet gjordes för att få en uppfattning om karaktären av området samt för att lokalisera eventuella boplatsslagen. Ett viktigt redskap vid denna särskilda utredning var det kartmaterial som erhöles från uppdragsgivaren (se bilaga 4).

I ett första skede av fältarbetet, under etapp 1, utfördes en inventering av utredningsområdet för att utröna om det fanns tidigare icke kända synliga fornlämningar samt för att lokalisera boplatsslagen.

I etapp 2 var det föreslaget i undersökningsplanen att öppna upp ett antal sökschakt inom området. Efter etapp 1 valdes istället metoden att gräva provrutor, cirka 1x1 meter stora, för hand ned till fyndförande och/eller anläggningsnivå. Anledningen till detta beslut var främst terrängens beskaffenhet samt de indikationer som framkom vid etapp 1.

## Landskap

### Natur

Området utgörs av ett större höjdparti omgivet till största delen av åker- och hagmark, beläget mellan cirka 30-60 meter över havet. Höjdpartierna utgörs av berg i dagen vars sluttningar består av olika typer av morän, allt från storblockig till finare varianter som sandig/grusig morän. I dalgångarna återfinns främst finare sediment som lera (Stenberg 1947:575-576). Inom utredningsområdet återfinns, främst i den centrala delen, kalhyggen samt mycket täta granplanteringar. Inom området återfinns även fullvuxen tall och gran som också är de i området dominerande trädsorterna.

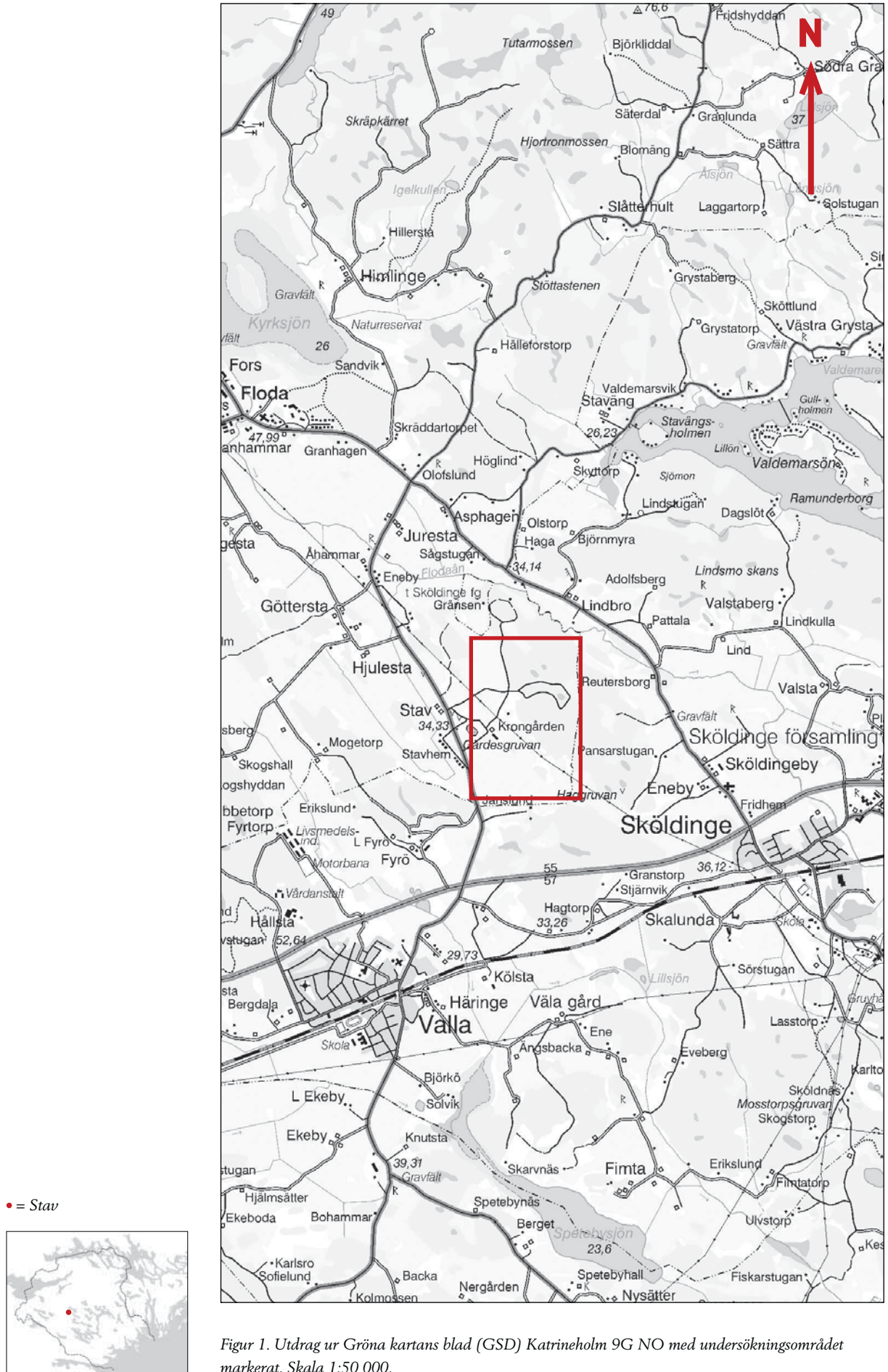
### Kultur

Inom det anvisade utredningsområdet finns inga tidigare kända fornlämningar. Direkt väster om utredningsområdet finns ett mindre gravfält, RAÄ 73 samt en stensättning, RAÄ 74. Övriga lämningar som finns representerade i närområdet är framför allt spår efter bergsbruk, till exempel gruvor vid gården Stav (bland annat RAÄ 78 och 79.).

## Resultat

### Etapp 1

Av de sex stensättningar vilka de lokala amatörforskarna hade påträffat, befanns en av dessa vara en grav. Det var den anläggning som ligger centralt inom utredningsområdet (se bilaga 1). Anläggningen är ensamliggande i krönläge och relativt flack till sin karaktär. Anläggningen hade en rundad form i plan



Resultattabell				
Objekt	Kategori	Källa	Status	Åtgärdsförslag
1	Boplats	Inv.	Fornlämning	Förund./Undvikes
2	Stensättning	Inv./Lst	Fornlämning	Förund./Undvikes

Förkortningar  
 Inv.: Specialinventering i samband med utredningen  
 Lst: Handlingar bifogade i remissen från Länsstyrelsen.  
 FMR.: Fornminnesregistret

och uppmättes till att vara cirka 10 meter i diameter stor samt cirka 0,20-0,30 meter hög (objekt 1).

De tre nordligaste stensättningsliknande lämningarna bedömdes vara naturliga. Området där de var lokaliserade utgörs av tät blockig och storblockig morän. De i söder förmodade gravarna befanns vara sentida odlings- eller röjningsrösen invid åkerkant.

Vidare påträffades vid inventeringstillfället ett stenåldersboplatssläge i den norra delen av utredningsområdet (objekt 2). Läget utgörs av en flack morän-sluttning, orienterad mot sydväst, belägen på cirka 45 meter över havet. I en markskada i sluttningen påträffades en retuscherad mejselliknande föremål av tät bergart (F10) samt ett kvartsavslag (F11) och ett splitter (F12) varvid boplatsläget kunde säkras (se figur 2 och bilaga 4). Platsen för objekt 2 är väl skyddad i norr av ett höjdparti.

## Etapp 2

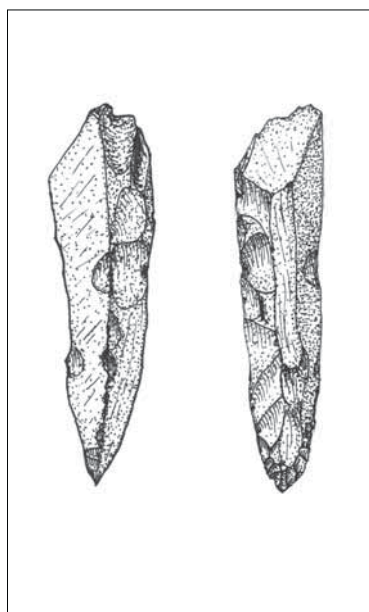
I boplatsläget (objekt 2) öppnades 12, cirka 1x1 meter stora rutor i sluttningen (R1-R12). I rutorna R1-R5 och R8-R9 påträffades sammanlagt nio kvartsavslag samt en knacksten. Övriga rutor var fyndtomma. Jordmånen bestod av sandig morän utom i rutorna R6 och R12 där jordarten utgjordes av silt. Fynden återfanns mellan cirka 0,05-0,10 meter under förnan (se bilaga 3 och 4).

## Fynd

Det litiska materialet utgörs till största delen av slagen kvarts, undantaget en ovalformad knacksten av porfyrit med bruksskador på ena kortsidan (F5) och ett mejselliknande föremål (F10). Detta fynd består av ett material som påminner om kvartsit, men är tätare och jämnare till sin karaktär och struktur. Färgen är ljus gråblå och på gränsen till transparent. Enligt Risto Kumpulainen vid Geologiska institu-

tionen på Stockholms universitet består materialet troligen av gångkvarts (muntlig uppgift 021205). Mejseln har tillverkats av ett stort bipolärt avslag som efterbearbetats grovt genom frihandsteknik. Spetsen har sedan formats till med 13 retuscher (se figur 2 och bilaga 2).

Kvartsmaterialet utgörs av två bipolära kärnor (F2 och F6), fyra hela bipolära avlag (F1, F3, F4 och F11) samt ett bipolärt avslagsfragment (F7). Vidare påträffades två splitter (F9 och F12). Endast en reduktionsmetod förutom den bipolära har konstaterats: Ett frihandsavslag som efteråt bland annat använts som kärna för bipolär teknik, F8 (se bilaga 2).



Figur 2. Det mejselliknande föremålet, F10. Skala 1:2.  
Teckning; Patrik Gustafsson



## Diskussion

Vid en sammanställning av resultaten från etapp 1 och 2 kan man konstatera att inom utredningsområdet finns en ensamliggande stensättning i krönläge (objekt 1). Utifrån jämförelser med gravar av samma karaktär och läge, brukar dessa generellt dateras till perioderna yngre bronsålder och äldre järnålder (Jensen 1997:6-7).

Vidare påträffades en stenålderslokal på cirka 45 meter över havet (objekt 2) som preliminärt skulle kunna dateras till tidig senmesolitikum (cirka 5700 BP eller cirka 4700 BC) om lokalen var strandbunden vid aktuell tidsperiod (Risberg et al 1991:35). Det finns dock ett förbehåll gällande denna datering. Risbergs strandförskjutningskurva bygger på material från Södertörn. Andra studier gjorda i Närke och västra Södermanland pekar på att det kan finnas olikheter i landhöjningsförloppet. I Närke och västra Södermanland verkar nivåerna ligga några meter högre än på Södertörn (Åkerlund 2002:41 och Hedengren 2001:15). Med andra ord skulle objekt 2 kunna vara något äldre än det här ovan föreslagna.

Ett paleogeografiskt rekonstruktionsförsök av landskapet visar att boplatsen låg på den norra sidan av en mindre vik, belägen på den västra sidan av en ö, i den stora skärgård som östra mellansverige en gång utgjordes av (se figur 3 och Åkerlund 1996 121,

figur 5:33b). Lokalens läge påminner om Stadsskogen, RAÄ 337, i Strängnäs kommun. RAÄ 337 är belägen på ungefär samma nivå över havet (Drotz 1995:45. s. 14).

Att ingen keramik påträffades vid den särskilda utredningen talar för att tiden före neolitikum är riktig. Avslagsmaterialet, även om det är litet, har nästan uteslutande reducerats genom bipolär teknik. Vid övergången till neolitikum och därefter verkar det som denna teknik blir mindre populär till förmån för plattformsteknik med städ (Lindgren et al 1997:30). Därmed skulle även reduktionsmetoden kunna vara ytterligare en indikation som pekar mot den senmesolitiska perioden.

Endast en arkeologisk förundersökning eller särskild slutundersökning, med påträffat daterbart material, skulle kunna säkerställa utredningens resultat. Vidare skulle en efterföljande förundersökning och arkeologisk slutundersökning öka förståelsen för det senmesolitiska bosättningsmönstret.



Figur 3. Den aktuella lokalens läge utmarkerad med en fylld triangel på en paleogeografisk karta under senmesolitikum, vid cirka 45 meter över havet. Vitt är land och grått är vatten. För orientering har kyrkor markerats ut. Underlag till den paleogeografiska kartan är topografiska kartan Katrineholm 9G NO. Skala 1:20000.

# Hänvisningar

## Källor

Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan och fornlämningsöversikten. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle. 1996.

Geografiska Sverigedata (GSD). Gröna kartan. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle. 1995.

## Muntlig uppgiftslämnare.

Risto Kumpulainen. Geologiska institutionen. Stockholms universitet. 021205.

## Sörmlands museums arkiv

Fornminnesregistret (FMR). Floda socken.

Ekonomisk karta över Sverige upprättad av rikets allmänna kartverk. Floda 9G 9g (fornlämningsöversikten) Skala 1:10 000. Lantmäteriverket. Gävle.

Gröna kartan (Topografisk karta): 10H Strängnäs SO. Skala 1:50 000. Lantmäteriverket. Gävle.

SGU (Sveriges geologiska undersökning). Jordarts-kartan ser Ae nr 60, 10H Strängnäs SO. Skala 1:50 000. 1984.

## Litteratur

Drotz, M. 1995. *Stadsskogen. en senmesolitisk lägerplats i ytterskärgården*. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Svealandsbanan. UV Stockholm, rapport 1995:45. Stockholm.

Hedenstöm, A. 2001. *Early Holocene Shore Displacement in Eastern Svealand, Sweden, based on diatom stratigraphy, radiocarbon chronology and geochemical parameters*. Kvartärgeologiska institutionen. Stockholms universitet. Quaternaria. Ser A, No. 10. Stockholm. Diss..

Jensen, R. 1997. Bronsålder och äldsta järnålder i Stockholms län. Sett ur ett inventeringsperspektiv. *Bronsålder och äldre järnålder i Stockholms län*. Två seminarier vid Stockholms läns museum. Red: Bratt, P. & Lundström, Å. Stockholm.

Lindgren, C., Larsson, M. och Nordqvist, B. 1997. Regionalitet under mesolitikum. Från senglacial tid till senatlantisk tid i Syd- och Mellansverige. Östra mellansverige. *Regionalt och interregionalt. Stenåldersundersökningar i Syd- och mellansverige*. Red. Larsson, M. & Olsson, E. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 23. Stockholm.

Risberg, J; Miller, U och Brunnberg, L. 1991. Deglaciation, Holocene Shore Displacement and Coastal

Settlements in eastern Svealand, Sweden. *Quaternary International* 9, s. 33-37.

Stenberg, J. 1947. *Södermanland. Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. Del I*. Red. Björkstén, S. R. & Stenberg, D. Göteborg.

Åkerlund, A 1996. *Human Responses To Shore Displacement. Living by the Sea in Eastern Middle Sweden during the Stone Age*. Studier från UV Stockholm. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 16. Riksantikvarieämbetet. Stockholm. Diss.

Åkerlund, A. 2002. *Projektet "Människan i det tidiga lanskäpet"*. Inventeringar i höglänta skogsområden i nordvästra Södermanland, sydöstra Närke och nordöstra Östergötland. SAR. Stockholm Archaeological Reports. Field Studies. Nr 8. Arkeologiska institutionen. Stockholm Universitet. Stockholm.

## Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Stav. Arkeologiska meddelanden 2002:21

Södermanlands museums dnr: 00312

Länsstyrelsens dnr: 220-10563-2000

Tid för undersökningen: 010215, 010220, 010507 och 010508

Personal: Patrik Gustafsson och Lars Norberg

Belägenhet: Fastighetskartan. Fd. Ekonomisk kartan över Sverige i skala 1:10 000. Floda 9G 9g. Upprättad av Rikets allmänna kartverk.

Koordinatsystem: RT 90

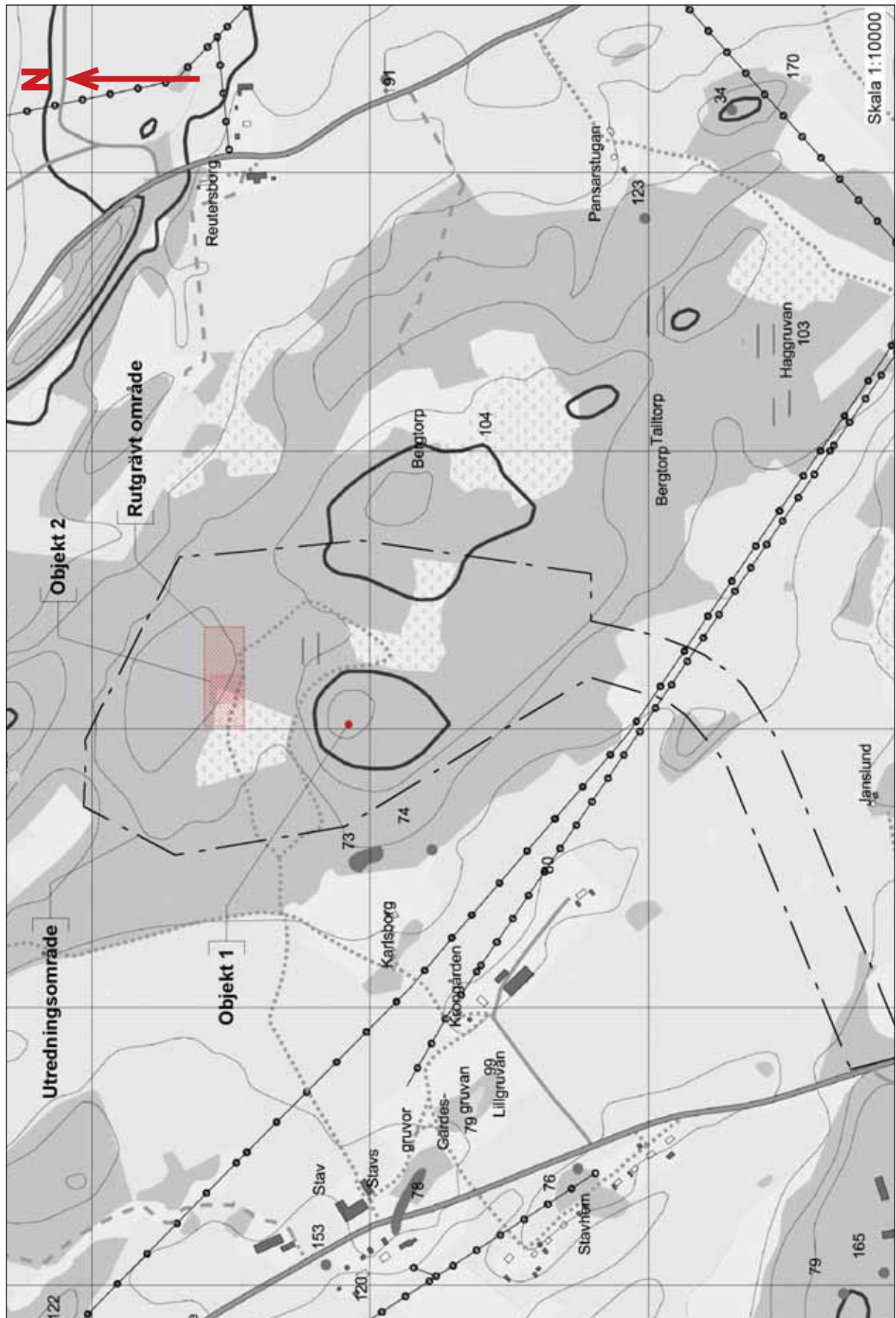
Höjdsystem: Rikets höjdsystem (RH70)

Undersökt yta: cirka 12 m<sup>2</sup>

Dokumentationsmaterial förvaras i Södermanlands museums arkiv. Fynd med nummer 1-12 förvaras på Sörmlands museum tills fyndfördelning sker.

# Bilagor

## 1. Översiktsplan.



2. Fyndtabell											
Fynd nr	Kontext	Typ	Matreial	Antal	Antal frag.	Vikt (g)	Reuduktionsmetod	X	Y	Z	
1	R1	Avslag	Kvarts	1		0,5	Bipolär	6547246,140	1534585,120	45,866	
2	R3	Kärna	Kvarts	1		14	Bipolär	6547248,220	1534576,320	45,93	
3	R4	Avslag	Kvarts	2		4	Bipolär	6547250,760	1534559,700	45,42	
4	R4	Avslag	Kvarts	1		2	Bipolär	6547250,760	1534559,700	45,42	
5	R4	Knacksten	Porfyr	1		149	Bipolär	6547250,760	1534559,700	45,42	
6	R8	Kärna	Kvarts	1		2	Bipolär	6547273,400	1534544,400	47,700	
7	R8	Avslag	Kvarts	1	1	0,5	Bipolär	6547273,400	1534544,400	47,70	
8	R9	Avslag/kärna	Kvarts	1		118	Frihand/Bipolär	6547280,640	1534585,940	47,77	
9	R9	Splitter	Kvarts	1	1	0,5	-	6547280,640	1534585,940	47,77	
10	Lösf.	Mejsel	Hällflinta	1		60	Bipolär, frihand och retuscher	6547249,220	1534556,700	45,40	
11	Lösf.	Avslag	Kvarts	1		0,5	Bipolär	6547249,220	1534556,700	45,40	
12	Lösf.	Splitter	Kvarts	1	1	0,5	-	6547249,220	1534556,700	45,40	

### 3. Ruttavell

Rutnr	Beskrivning	Fynd nr	X	Y	Z
1	0,10 m förna sedan sandig morän.	1	6547246,140	1534585,120	45,86
2	0,10 m förna sedan sandig morän.		6547252,760	1534589,120	46,88
3	0,10 m förna sedan sandig morän.	2	6547248,220	1534576,320	45,93
4	0,10 m förna sedan sandig morän.	3, 4, 5	6547250,760	1534559,700	45,42
5	0,10 m förna sedan sandig morän.		6547251,600	1534567,940	46,13
6	0,10 m förna sedan silt.		6547271,560	1534532,140	45,96
7	0,10 m förna sedan sandig morän.		6547281,560	1534527,340	47,67
8	0,10 m förna sedan sandig morän.	6, 7	6547273,400	1534544,400	47,70
9	0,10 m förna sedan sandig morän.	8, 9	6547280,640	1534585,940	47,77
10	0,10 m förna sedan sandig morän.		6547233,500	1534630,540	47,20
11	0,10 m förna sedan sandig morän.		6547270,000	1534652,510	47,50
12	0,10 m förna sedan silt.		6547268,500	1534675,010	46,50
OBJ 1	Grav. 10 meter stor		6547039,200	1534508,300	60,50